

תאריך עדכון: 26/03/2023

שם המחלקה: המחלקה לתלמוד ותורה שבעל-פה

שם ומספר הקורס: סיפורי בראשית בראי האגדה

09-430-01

שם הקורס באנגלית:

Stories from the Book of Genesis in Light of the Aggadah

שם המרצה: פרופ' ארנון עצמון

סוג הקורס: הרצאה

היקף שעות: 2 ש"ש

סמסטר: שנתי

שנת לימודים: תשפ"ד

אתר הקורס באינטרנט: lemida.biu.ac.il

א. מטרת הקורס ותוצרי למידה:

מטרת הקורס:

מטרת הקורס היא להפגיש את הלומדים/ות עם מדרשי האגדה של חז"ל על ספר בראשית ועם האופן שהם מעצבים מחדש את סיפוריו.

עיקר הלימוד ייעשה תוך עיון ביקורתי במקורות חז"ל, ליבון החומר, ניתוחו, השוואתו והסקת מסקנות על בסיס המקבילות והשינויים שבין המקורות. בדרך זו יתודעו הסטודנטים אל המקורות עצמם, ויכירו את מהותם, שורשם ומשמעותם של ההבדלים שביניהם.

תוצרי למידה:

- היכרות בסיסית עם מדרשי האגדה על ספר בראשית.
- מפגש עם כלי מחקר בסיסיים המקובלים בתחום.
- רכישת יכולת להתמודדות בלתי אמצעית עם תכנים במדרשים אלו.

ב. תוכן הקורס:

רציונל, נושאים:

ספר בראשית מצטיין בריבוי הפירושים המדרשיים שחוברו עליו. בקורס ייסקרו בהרחבה החיבורים המדרשיים והאגדיים שספר בראשית עומד במרכזם. דומה שסקירה מעין זו תיטיב להמחיש את ריבוי הפנים של הספרות המדרשית והאגדית ככלל, החל מספרות בית שני, המקרא

המשוכתב, התרגומים, ספרות האגדה הקלאסית והמאחרת, ועד לספרות הילקוטים. בנוסף, יילמדו מספר פרשיות לדוגמה מספר בראשית תוך התייחסות להבדלים שבין המדרשים השונים.

מהלך השיעורים:

במהלך ההרצאות ייפגשו הסטודנטים עם הטקסטים עצמם ויתמודדו עמם תוך שימוש במתודות שילמדו בקורס.

תכנית הוראה מפורטת לכל השיעורים:

- הרצאות 1–2 ספר בראשית – הטקסט המקראי, נוסח ופרשנות.
- הרצאות 3–4 ספר בראשית בתרגום השבעים.
- הרצאות 5–6 ספר בראשית בספרות בית שני.
- הרצאות 7–8 ספר בראשית אצל יוספוס.
- הרצאות 9–10 מדרש בראשית רבה.
- הרצאות 11–12 חידת התנחומא.
- הרצאות 13–14 פרקי דרבי אליעזר.
- הרצאות 15–16 סיפור קין והבל בבראשית רבה.
- הרצאות 17–18 סיפור קין והבל בתנחומא.
- הרצאות 19–20 "אברהם באור כשדים" (בראשית רבה, תנחומא ומדרש תהלים).
- הרצאות 21–22 עקידת יצחק בבראשית רבה.
- הרצאות 23–24 עקידת יצחק בתנחומא ובפרקי דרבי אליעזר.
- הרצאות 25–26 הילקוטים: 'אגדת בראשית', 'מדרש אגדה', 'לקח טוב' ו'ילקוט שמעוני'.

ג. דרישות קדם:

אין.

ד. חובות / דרישות / מטלות:

בקורס זה יש חובת נוכחות בכל השיעורים, שתיבדק מדי שיעור. תלמיד שייעדר מעל ארבע הרצאות ללא סיבה מוצדקת לא יורשה לגשת לבחינה המסכמת או להגיש עבודה, ולא יקבל ציון בקורס. כמו כן יוגשו 2 תרגילים.

ה. מרכיבי הציון הסופי:

ציוני התרגילים 20% + הציון במבחן הסופי 80%.

ו. ביבליוגרפיה:

1. אורבך, א"א, "שרידי תנחומא–ילמדנו", קובץ על יד, ו [טז] (תשכ"ז), עמ' 1–54.
2. אלבוים, יעקב, "כמה ברכות מתפלל אדם בכל יום" (תנחומא בובר וירא א–ה): עיון בדרכי עיצובה של דרשה תנחומאית", כנסת עזרא: ספרות וחיים בבית הכנסת, אסופת

- מאמרים מוגשת לעזרא פליישר (בעריכת ש' אליצור ואחרים), ירושלים תשנ"ה, עמ' 149–167
3. אלבק, חנוך, מבוא לבראשית רבה, ירושלים תשכ"ה (מהדורה שנייה), ג, עמ' 11–19.*
  4. אררט, נ', "סיפור קין והבל", בית מקרא 30 ב (תשמ"ה), עמ' 312-321.*
  5. אופנהיימר, ב', "קין והבל: גלגולו של המוטיב מן המזרח הקדמון, דרך המקרא ועד לספרות האגדה ולספרי אבות הכנסייה", ספר הזכרון לגדליהו אלון, ת"א, תש"ל, עמ' 27-68.*
  6. ברגמן, מרק, "לביקורת הנוסח של מדרשי תנחומא-ילמדנו", תרביץ, נד (תשמ"ה), עמ' 288–292.
  7. ברגמן, מרק, "עדי נוסח של מדרשי תנחומא-ילמדנו", דברי הקונגרס העולמי התשיעי למדעי היהדות, ג, ירושלים תשמ"ו, עמ' 49–56.
  8. ברגמן, מרק, "מסורות ומקורות קדומים במדרשי תנחומא-ילמדנו", תרביץ, ס (תשנ"א), עמ' 269–274.
  9. ברגמן, מרק, "רבדי יצירה ועריכה במדרשי תנחומא-ילמדנו ע"פ ניתוח של פסיקה נבחרת", קעמ"י, יג, ירושלים תש"ן, עמ' 117–124.
  10. גוטמן, י', הספרות היהודית-הלניסטית א תשי"ז, עמ' 11 ואילך.
  11. גולדברג, א', "סדר הפתיחות במדרשי תנחומא-ילמדנו", ספר הזכרון לרבי שאול ליברמן, ירושלים תש"ן, עמ' 1–20
  12. גלעד, ח', "סיפור קין והבל כפשוטו", בית מקרא 29 א (תשמ"ד), עמ' 14-28.*
  13. היינמן, יוסף, אגדות ותולדותיהן, ירושלים תשל"ד, עמ' 49-55.*
  14. היינמן, יוסף. "מסורות פרשניות קדומות באגדה ובתרגומים", תרביץ לה (תשכו) עמ' 84–94.
  15. היינמן, י', "מבנהו וחלוקתו של מדרש בראשית רבה", בר-אילן, ט (תשל"ב), עמ' 279–289.
  16. הלוי, א"א, שערי האגדה, ת"א תשמ"ב, עמ' 12-15.
  17. יהושע, א"ב, "מהו בעצם עונשו של הרוצח הראשון?", מאזנים עב/11 (תשנ"ח), עמ' 3-6.*
  18. יסיף, ע', סיפור העם העברי, ירושלים, תשנ"ד, עמ' 95-98.
  19. ליבוביץ, נ', עיונים בספר בראשית, ירושלים, תשכ"ז, עמ' 28-29.
  20. מאיר, עפרה, "הסיפור ה'דרשני' במדרש קדום ומאוחר", סיני, פו (תש"ס), עמ' רמו–רסו.
  21. מאיר, עפרה, "נוסחאות פתיחה של הסיפור הדרשני בבראשית רבה", קעמ"י, טג (ירושלים תשמ"ו), עמ' 37–42.
  22. מאיר, ע', הסיפור הדרשני בבראשית רבה, הקיבוץ המאוחד 1987.
  23. מאיר, עפרה, "גן בעדן – הערות לאופן העריכה של בראשית רבה", דפים למחקר בספרות, 5/6 (תשמ"ט), עמ' 309–330.
  24. מאיר, עפרה, "עקרון החלוקה לפרשות בבראשית רבה", קעמ"י, יג/א, ירושלים תש"ן, עמ' 101–108.
  25. מאיר, עפרה, "מעשה העריכה בבראשית רבה ובוויקרא רבה", תעודה, יא (תשנ"ו), עמ' 61–90

26. מיליקובסקי, חיים, "מדרש האגדה – מציאות או מטאפורה", מחניים 7 (תשנ"ד), עמ' 37–34.
27. מיליקובסקי, ח', "עונשו של יעקב – עיון בדרכי עריכתו של מדרש תנחומא", בר-אילן, יח-יט (תשמ"א), עמ' 149–144.
28. סטילמן, נ', "הסיפור של קין והבל במחשבה המדרשית", מחקרי המרכז לחקר הפולקלור ג (תשל"ב), עמ' 159-165.
29. שטיין, מ', "לחקר מדרשי 'למדנו'", בתוך: ספר היובל למ' שור, ורשה תרצ"ה, עמ' 87–112.
30. שנאן, א', " 'וישם ה' לקין אות' – על התרגום המיוחס ליונתן לבר' ד: טו", תרביץ, מה (תשל"ו), עמ' 150–148.
31. שנאן, אביגדור, "בין מדרש לתרגום: על תרגום התורה המיוחס ליונתן ומדרש פרקי דרבי אליעזר", תעודה, יא (תשנ"ו), עמ' 244–231.
32. Barth, Louis, "Genesis 15 and the Problems of Abraham's Seventh Trial", *Let Your Colleagues Praise You: Studies in Memory of Stanley Gevirtz* (=MAARAV, 7–8), pp. 245-263
33. Feldman, L., "Abraham the Greek Philosopher in Josephus", *Trans. of American Philological Society*, 99 (1968), pp. 143–156.
34. Feldman, Louis H., "Josephus' Portrait of Noah and Its Parallels in Philo, Pseudo-Philo's Biblical Antiquities, and Rabbinic Midrashim", *PAAJR*, 60 (1988), pp. 31–57.
35. Feldman, Louis H., Abraham. *Josephus's Interpretation of the Bible* (1998) 223-289
36. Feldman, Louis H., Hellenizations in Josephus' "Jewish Antiquities"; the portrait of Abraham. *Josephus, Judaism, and Christianity*, Leiden 1987, pp. 133-153.